

КОЛАСАЗНАЎЦА НУМАР АДЗІН
(31 кастрычніка 2012 года - 100-годдзе з дня нараджэння
Ю.С.Пшыркова)

У 60-70-х гадах XX стагоддзя сярод пісьменнікаў і літаратурных крытыкаў Беларусі гэтага чалавека называлі “коласазнаўцам нумар адзін”.

Зразумела, аб жыцці і творчасці народнага паэта Беларусі Якуба Коласа пісалі дзесяткі літаратуразнаўцаў і пісьменнікаў. Нагадаем толькі некаторых: А.Адамовіч, С.Александровіч, М.Барсток, Д.Гальмакоў, В.Жураўлёў, І.Замоцін, В.Каваленка, У.Казбярук, В.Казлова, У. Карпаў, А.Каўрус, Я.Клімуць, А.Лойка, М.Лужанін, М.Лынькоў, Я.Мазалькоў, С.Майхровіч, М.Мушынскі, І.Навуменка, А.Налівайка, А. Наркевіч, А.Ненадавец, М.Піятуховіч, А.Семяновіч, Л.Фіглоўская, М.Цікоцкі, І.Чыгрын, М.Ярош. Большасць з іх прысвяцілі гэтай праблеме кандыдацкія і доктарскія дысертацыі.

Не прыніжаючы каштоўнасць даследванняў гэтых таленавітых навукоўцаў, усе ж трэба адзначыць, што нефармальнае званне “коласазнаўцы нумар адзін” - своеасаблівая ацэнка навуковай творчасці Ю.С.Пшыркова і ацэнка, безумоўна, высокая, якая каштуе не менш высокіх узнагарод, званняў і прэмій.

Доктар філалагічных навук, прафесар, заслужаны дзеяч навукі БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа Юльян Сяргеевіч Пшыркоў быў адным з самых таленавітых беларускіх вучоных-філолагаў, літаратуразнаўцаў і крытыкаў.

Яго жыццёвы шлях пачаўся 31 кастрычніка 1912 года ў сялянскай сям’і ў вёсцы Кісцяні Рагачоўскага раёна, Пасля сканчэння Кісцянеўскай пачатковай школы Юльян вучыўся ў Свержанскай сямігодцы, дзе ў той час працаваў настаўнікам Міхась Лынькоў. Пройдзе час, і, нягледзячы на розніцу ва ўзросце ў 13 гадоў, гэтыя дзве неардынарныя асобы стануць сябрамі, а акадэмік АН БССР М.Ц.Лынькоў стане рэдактарам многіх кніг Ю.С.Пшыркова.

У сваёй аўтабіяграфіі Юльян Сяргеевіч адзначаў:

“Пачатковую школу я закончыў у 1924 годзе...На экзамены прыехаў інспектар нарасветы з Рагачова, а са Свержана прыйшоў настаўнік Міхась Ціханавіч Лынькоў. Так я ўпершыню пазнаёміўся з булучым народным пісьменнікам.

Пасля экзаменаў Міхась Ціханавіч звярнуўся да нас з палымянай прамовай. Пра што ён гаварыў. Зараз не памятаю, - напэўна, заклікаў вучыцца. Восенню я са сваім сябрам паступіў у Свержанскую школу.

Усяго толькі зіму правучыўся я там, але настаўнікаў запамніў назаўсёды. Міхась Ціханавіч, ці, як мы, па прыкладу герояў “Рэспублікі Шкід”, любоўна называлі яго Міхул Танус, часта сабіраў вучняў старэйшых класаў і чытаў ім мастацкія творы. Зімой гэта рабілася ў класе, а

вясной хадзілі ў лесю Чытанні былі цікавымі, вучні сабіраліся не па прымусу, а па ўласнаму жаданню. Выпадкова неяк трапіў на іх і я, а потым ужо не прапусціў ніводнага чытання” [1, с.303].

З-за таго, што ў 1925 годзе Сверханская школа закрылася, Юльяну прыйшлося працягваць вучобу ў Рагачоўскай сямігодцы, якую ён скончыў у 1928 годзе.

Як кажуць, Пшыркову пашанцавала, бо Рагачоўская школа, яе настаўнікі і асяроддзе запамніліся яму на ўсё жыццё. Асабліва ён не забываў настаўніцу беларускай мовы і літаратуры Н.І.Тарасевіч і старшыню літаратурнага гуртка паэта Алеся Жаўрука. У аўтабіяграфіі Юльяна Сяргеевіча ёсць такія радкі:

“Ніна Іосіфаўна Тарасевіч з’яўлялася душой нашага творчага жыцця, кіравала літаратурным гуртком, які чамусьці называўся “Маладняк”. Арганізатарам і нязменным яго старшынёй на працягу першых двух год быў паэт Алесь Жаўрук (А.Сінічкін), які друкаваўся ў бабруйскай газеце “Камуніст”. Членамі гуртка з’яўляліся вядомы зараз паэт Аляксей Зарыцкі, М.Рынейскі, А.Казлоўскі, М.Усаў, М.Бацюшкоў, І.Пучкоў і іншыя. Мы выдавалі рукапісны часопіс “Змаганне”, прымалі ўдзел у насценнай газеце. Усе лічылі сябе сапраўднымі паэтамі і падпісваліся гучнымі псеўданімамі. Мелі рукапісныя зборнікі ўласных вершаў і ганарыліся імі так. нібыта гэта былі нашы друкаваныя кнігі”.

У 1929-1930 гадах юнак вучыўся на двухгадовых педкурсах у Рагачове (выпуск іх быў датэрміновы), пасля чаго з снежня 1930 года чатыры гады працаваў настаўнікам – першыя два ў Звальніцкай і Будзеўскіх пачатковых школах Клічаўскага раёна, а апошнія два гады – у Царкоўскай сямігодцы Буда-Кашалёўскага раёна.

У 1934 годзе Пшыркоў стаў студэнтам Ленінградскага інстытута філасофіі, літаратуры і гісторыі, рэарганізаванага праз два гады ў філалагічны факультэт адной з самых прэстыжных навучальных устаноў СССР Ленінградскага ўніверсітэта. У той час на філфаке ЛДУ чыталі лекцыі буйнейшыя вучоныя СССР: С.П.Абнорскі, А.С. Арлоў, М.К.Піксанаў, Г.А.Гукоўскі, М.К.Азадоўскі, П.Н.Беркаў, І.П.Яромін, У.Я.Яўгеньеў-Максімаў, І.І.Талстой, А.А.Смірноў, С.С.Макульскі, эканаміст А.Н.Вазнясенскі.

Калі сталі размяркоўваць тэмы дыпломных работ, загадчык кафедры рускай літаратуры прафесар Г.А.Гукоўскі прапанаў Юльяну Пшыркову пісаць пра творчасць Якуба Коласа. Ён сказаў:

“Мы надаём гэтаму вялікае значэнне, і хочам, каб у сценах Ленінградскага ўніверсітэта прагучала беларуская мова”.

Навуковым кіраўніком Юльяна Сяргеевіча згадзіўся быць малады прафесар І.П.Яромін. Яму было толькі 35 год, але ён ужо стаў доктарам навук і калегі лічылі яго ўзыходзячай зоркай на небасхіле рускага літаратуразнаўства..

Шмат цікавых і каштоўных матэрыялаў са сваіх уласных архіваў далі Пшыркову прафесары Беркаў, Піксанаў, Пушкарэвіч. Рэктар ЛДУ Вазнясенскі дазволіў яму камандзіроўку ў Мінск.

Да напісання дыпломнай работы аб творчасці Я. Коласа Юльян Сяргеевч быў добра знаёмы з рускай і замежнай літаратурай. І чым уважлівей вывучаў ён творчасць Якуба Коласа, Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, тым больш настойліва прыходзіў да пераканання, што маладая беларуская паэзія ўзнялася да лепшых твораў сусветнай літаратуры. Асабліва захапіла Пшыркова паэма “Новая зямля”. Адно толькі выклікала непаразуменне, чаму крытыка зводзіла на нішто гэты выдатны твор мастацтва. І тады ён рашыў даведацца пра думку Я. Коласа і напісаў яму ліст, у якім падрабязна выклаў сваё разуменне ідэі паэмы. Неўзабаве народны паэт Беларусі прыслаў дыпломніку ЛДУ адказ, у якім пісаў:

“Дваццаць год мяне бэсціць і лае крытыка, і я не ведаю, за што. бо ў паэме сказана зусім не тое, што яна там знаходзіць. Вы першы, хто правільна ацаніў паэму. Жадаю ўдачы” [1, с.307].

Абарона дыпломнай работы Ю. Пшыркова прайшла з поспехам, Больш таго, раздзел пра “Новую зямлю” ён паслаў у часопіс “Полымя рэвалюцыі” Ад М.Ц. Лынькова прыйшоў адказ, што рэдакцыя з прыемнасцю надрукуе артыкул.

Пасля заканчэння ЛДУ Юльян Сяргеевіч ў 1939-1940 гадах працаваў выкладчыкам Магілёўскага педагагічнага інстытута (сучаснага Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. Куляшова). За год ён здаў усе экзамены кандыдацкага мінімуму.

Аднойчы - пад вясну 1940 года Пшыркову давялося пабыць у Мінску. Ён не прамінуў зайсці да Якуба Коласа. Гутарылі гадзін пяць. Народны паэт зрабіў на яго вялікае ўражанне сваім глыбокім веданнем жыцця, сваёй прастатой і сардэчнасцю.

З лістапада 1940 года Юльян Сяргеевіч служыў у Чырвонай Арміі. У гады Вялікай Айчыннай вайны ён абараняў Ленінград, у складзе Касіцкай дывізіі ваяваў з дывізіяй СС “Мёртвая галава” пад Утаргашам і Шымскам. Пшыркоў закончыў вайну пад Кёнігсбергам. Удзельнічаючы ў баявых дзеяннях, ён быў тройчы паранены.

У сувязі з гэтым мне хочацца нагадаць дзве памылкі, якія зрабіў вядомы беларускі гісторык і філолаг, доктар філалагічных навук Мікола Нікалаеў. У раздзеле “Беларусы ў Санкт-Пецярбургу” ён адзначае:

“У ліку абаронцаў горада быў гісторык, даследчык старажытнай беларускай літаратуры Ю.С. Пшыркоў, родам з Рагачова” [2, с.163].

Па-першае, Юльян Сяргеевіч ніколі не быў гісторыкам, а ўсё жыццё – толькі літаратуразнаўцам і крытыкам.

Па-другое, Пшыркоў нарадзіўся не ў Рагачове, а ў вёсцы Кісцяні Рагачоўскага павета (цяпер Рагачоўскага раёна).

Пасля вайны яму хацелася хутчэй вярнуцца да любімай працы, але дэмабілізацыя затрымлівалася. І тады Юльян Сяргеевіч напісаў Якубу Коласу, што жыў, здароў і сумее па мірнай працы. Народны паэт зразумеў

жаданне Пшыркова і паслаў камандзіру войінскай часці, дзе ён служыў, пісьмо з просьбай дазволіць яму адпачынак.

Прыехаўшы ў Мінск, Юльян Сяргеевіч адразу наведаў Якуба Коласа. Той сустрэў яго шчыра і гасцінна. Якуб Колас адклаў усю сваю работцу і павеў яго да Міхася Лынькова дамаўляцца наконт будучай працы. Неўзабаве Пшыркоў быў дэмабілізаваны з арміі і ў той жа дзень быў прыняты на работу ў Інстытут літаратуры АН БССР.

Такім чынам, з 1945 года і да канца свайго жыцця – на працягу 35 гадоў Юльян Сяргеевіч працаваў у гэтым Інстыт уце спачатку навуковым супрацоўнікам, а з 1953 года - загадчыкам, на мой погляд, самага галоўнага, самага важнага сектара - дакастрычніцкай літаратуры і тэксталогіі. -

Адначасова ў 1945-1947 гадах Пшыркоў выкладаў беларускую літаратуру ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце, а ў 1966-1968 гадах – у Мінскай дзяржаўнай педагагічнай інстытуце імя А.М.Горкага.

Ужо ў сваім першым артыкуле “Новая зямля” Якуба Коласа, напісаным у 1940 годзе, у манаграфіі “Якуб Колас. Жыццё і творчасць” (Мінск, 1951), а грунтоўным таксама ў грунтоўным навукова-папулярным даследаванні “Эпас рэвалюцыі” Ю.С.Пшыркоў пачаў і прадоўжыў барацьбу супраць вульгарызатарства і фальсіфікацыі гісторыі літаратуры. разглядаў творы Якуба Коласа ў шырокім тыпалагічным плане, прасочваў гісторыю задумы і стварэння коласаўска ліраэпасу.

Менавіта, даследванне спадчыны народнага пясняра стала галоўнай тэмай ласледчага пошуку Юльяна Сяргеевіча.

За пераацэнку першых частак трылогіі Я.Коласа “На ростанях”, зробленую ў артыкуле “Першы беларускі раман” (“Беларусь”, 1946, № 10), самы злосны непрыхільнік беларускай літаратуры Л.Бендэ абвінаваціў яго ў невуцтве і нацыяналізме.

...Шоў цяжкі пасляваенны 1949-ы год. Аднаўлялася і разам з тым развівалася народная гаспадарка нашай рэспублікі.. Здавалася, каму трэба літаратуразнаўства? Але менавіта ў гэты час, у гэтым годзе шырокай грамадскасці сталіцы Беларусі была прачытана публічная лекцыя правадзейнага члена Таварыства па распаўсюджванню палітычных і навуковых ведаў Ю.С.Пшыркова на тэму “Народны паэт БССР Якуб Колас”. Цяжка ўявіць, але аўтару гэтых радкоў давялося сустрэцца з двума слухачамі гэтай лекцыі. У той час яны былі студэнтамі БДУ. Адзін з іх сказаў: “Прайшло амаль паўстагоддзя, а я памятаю гэту лекцыю. Што можна сказаць шчыра? Цікавымі былі і змест лекцыі, і сам лектар”.

У тым жа 1949 годзе дадзеная лекцыя выйшла ў свет асобнай брашурай на 22 старонкі.

Нельга не згадзіцца з думкай А.Лойкі, што манаграфія “Якуб Колас. Жыццё і творчасць”(1951) - першая ў беларускім савецкім коласазнаўстве. Між іншым, шматлікія вартасці адзначалі ў сваіх рэцэнзіях У.Агіевіч у ЛіМе, Е.Алесеў у часопісе “Беларусь” С.Варановіч у газеце “Красная

звезда”, Е.Камко ў газеце “Звязда”, І.Кудраўцаў ў часопісе “Полымя”, С.Майхровіч у “Настаўніцкай газеце”.

У наступным – 1952-м годзе гэта кніга з дапаўненнямі была выдадзена на рускай мове пад назвай “Якуб Колас. Краткий биографический очерк”. Калі папярэдняя налічвала 167 старонак, то рускае выданне – 223 старонкі. Калі ў першай рэдактарам была М.М.Барсток, то ў другой – член-карэспандэнт АН БССР М.Ц.Лынькоў.

Юльян Сяргеевіч з нецярпеннем чакаў выхаду сваёй кнігі “Трылогія Якуба Коласа “На ростанях”. Ён ведаў, што Якуб Колас цяжка хварэе, а яму вельмі хацелася ведаць асабістую думку Канстанціна Міхайлавіча аб яго новай даследчай рабоце, якую рэдагаваў акадэмік АН БССР М.Ц.Лынькоў.

Вельмі шкада, што спадзяванні Пшыркова не спраўдзіліся. Якуб Колас памёр 13 жніўня 1956 года, а кніга Юльяна Сяргеевіча была падпісана да друку праз 15 дзён – 28 жніўня 1956 года.

Гэта выданне высока ацанілі вядомыя беларускія літаратуразнаўцы. Двое з іх назвалі сваі рэцэнзіі аднолькавай назвай – “Кніга пра трылогію Я.Коласа” (С.Александровіч у часопісе “Полымя” і А.Макарэвіч у “Магілёўскай праўдзе”). Будучы народны пісьменнік Беларусі І.Навуменка назваў сваю рэцэнзію ў ЛіМе “Каштоўнае даследванне”, а літаратуразнаўца Р.Шкраба ў часопісе “Беларусь” – проста “Трылогія Якуба Коласа”.

Змест кнігі Ю.С.Пшыркова “Трылогія Якуба Коласа “На ростанях” значна шырэй яе назвы. Так, першы раздзел кнігі носіць назву “Якуб Колас – заснавальнік беларускай савецкай прозы”, а раздзел другі – “Беларуская проза пачатку 20-х гадоў”.

Аналізуючы творчую спадчыну народнага пясняра, Юльян Сяргеевіч прышоў да высновы:

“Мастацкая вартасць бытавых карцін і замалёвак, створаных Я.Коласам у яго вершах і паэмах, у тым, што праз іх паказваецца гістарычны лёс беларускага народа...”

Селянін Якуба Коласа – гэта чалавек, які надзвычай доўга цярпеў прымус, быў прыгнечаным і бяспраўным, але тым не менш захаваў пачуцці глыбокай самапавагі, ні перад кім не прыніжаўся і вырашыў пастаяць за сябе, выступіць у абарону сваіх правоў...

Якуб Колас не ідэалізуе сваіх герояў, а паказвае адначасова і абмежаванасць іх грамадскай самасвядомасці” [3, с.7,11]

У другім раздзеле “Беларуская проза пачатку 20-х гадоў” Пшыркоў разглядае творы Змітрака Бядулі. Цішкі Гартнага, Міхася Лынькова і іншых пісьменнікаў. Параўноўваючы трылогію Я.Коласа “На ростанях” з іншымі празаічнымі творамі беларускіх пісьменнікаў, ён выказвае думку, што самым выдатным творам на тэму рэвалюцыі 1905 года з’яўляецца менавіта дадзеная трылогія народнага пясняра. Юльян Сяргеевіч лічыць, што ў беларускай мастацкай прозе – гэта першы твор, у якім з такой глыбінёй і пранікнёнасцю адлюстраваны жыццё народа, раскрыты магутныя сілы і неабмежаваныя мажлівасці яго развіцця і руху наперад. [3, с.32].

Пераходзячы да разгляду самой трылогіі “На ростанях”, Пшыркоў адным з першых адзначыў, што пафас гэтага твора, аднак, не ў апісанні змрочных карцін мінулага і сучаснага беларускага народа, а ў сцвярджэнні яго сілы і мужнасці, у перакананасці, што ў спрадвечнай барацьбе з прыгнятальнікамі пераможа народная праўда.

Канстатууючы, што не Колас першы ўбачыў у народзе магутную сілу, Юльян Сяргеевіч акцэнтуюе ў вагу тысяч чытачоў на тое, што народны пясняр стварыў гістарычны вобраз беларускага народа, раскрыў асаблівасці яго характару, растлумачыў іх грамадскімі ўмовамі мінулага і сучаснага і паказаў, што народ, які захаваў на працягу стагоддзяў сваю ўнутраную цэльнасць і самастойнасць, выявіў такую супраціўляльнасць у барацьбе са знешнімі і ўнутранымі ворагамі, з’яўляецца жыццестойкім народам, здольным на вялікія гістарычныя справы, а таму вартым на роўнае і аднолькавае месца ў сям’і іншых народаў свету.

У чацвертым раздзе кнігі “Вобраз станоўчага героя” Пшыркоў падкрэслівае:

“Галоўным у паводзінах Лабановіча з’яўляецца яго жаданне “Жыць жывой ідэяй”, займацца грамадскай дзейнасцю. Спачатку юнак не ведае, з чаго пачынаць, але цвёрда ўпэўнены, што яго дзейнасць павінна служыць справе паляпшэння жыцця працоўных. Ён лічыць мажлівым аблегчыць становішча абяздоленага сялянства шляхам пашырэння асветы або пераўтварэння прыроды, але перакаўшыся ў нязбытнасці сваіх “пражэктаў”, адмаўляецца ад іх і ўжо на новым месце працы сур’ёзна бярэцца за рэвалюцыйную прапаганду...

Вобраз Лабановіча выпісаны з такой дакладнасцю і майстэрствам, што здаецца амаль жывым. І кожны, хто хоць адзін раз прачытаў трылогію, запамінае яго на ўсё жыццё” [3, 94, 95, 121].

У заключэнні Юльян Сяргеевіч акцэнтуюе ўвагу чытачоў на тое, што трылогіі “На ростанях” належыць выключна важная роля ў гісторыі нацыянальнай літаратуры. Першыя яе часткі, з’явіўшыся на свет у той час, калі беларуская проза рабіла толькі пачатковыя крокі, закладвалі разам з іншымі падобнага роду творами трывалыя асновы сацыяльна-бытавога беларускага савецкага рамана.

Прайшло амаль 20 год. У 1975 годзе ў выдавецтве “Вышэйшая школа” пад рэдакцыяй доктара філалагічных навук А.А.Лойкі выйшла ў свет кніга Юльяна Пшыркова “Эпас рэвалюцыі. Паэмы Я.Коласа “Новая зямля” і “Сымон-музыка”, трылогія “На ростанях”. Гэта праца ўяўляла сабой далейшы крок наперад у вывучэнні спадчыны вялікага паэта Беларусі Якуба Коласа. Самыя выдатныя яго творы даследаваліся там у шырокім плане важнейшых праблем узаемаадносін рэчаіснасці і мастацтва, традыцый і наватарства, нацыянальнага і інтэрнацыянальнага, асаблівасцей метаду і стылю.

Нельга не згадзіцца з думкай Юльяна Сяргеевіча, што вяршыняй коласаўскага генія з’яўляюцца паэмы “Новая зямля”, “Сымон-музыка” і раман-трылогія “На ротанях”. Па сваёй мастацкай дасканаласці, шырыні

ахопу і філасофскаму асэнсаванню з’яў рэчаіснасці, глыбіні і пранікнёнасці размення гістарычных задач, што высунуў час перад беларускім народам, яны стаяць побач з лепшымі творамі сусветнай літаратуры [4, с.3].

У гэтай кнізе Пшыркоў выступае не толькі як крытык і літаратуразнаўца, але і як гісторыёграф. Назваўшы “Новую зямлю” народнай эпапеяй, ён адзначае:

“І.І.Замоцін першы зразумеў вялікі абагульняючы сэнс паэмы і ў жыцці яе герояў убачыў гісторыю беларускага народа. На жаль, у невялікім артыкуле ён не меў магчымасці поўнаасцю выказаць свае думкі. Пазней іх развілі А.Адамовіч, В.Каваленка, А.Лойка, І.Навуменка, М.Мушыньскі, хаця гэту праблему яны спецыяльна не вылучалі ў сваіх даследаваннях” [4, с.26-27].

Хоць пасля смерці Юльяна Сяргеевіча прайшло ўжо 32 гады, не страціла сваёй актуальнасці і каштоўнасці яго наступная думка адносна аўтара паэмы “Новая зямля”:

Што датычыцца непасрэдна Я.Коласа, то веліч яго як мастака заключаецца ў тым, што ў селяніне ён паказаў чалавека з палкім тэмпераментам і ўзвышанымі імкненнямі. З магутнай сілай волі, тытанічнай энергіяй, крыштальна чыстым сумленнем і непахіснасцю ў змаганні за здзяйсненні ўласных ідэалаў. Паэт зрабіў надзвычай многа для таго, каб выкінуць са штодзённага ўжытку памылковыя ўяўленні аб так званай сялянскай абмежаванасці і непаслядоўнасці, мужыцкім індывідуалізме і таму падобных вызначэннях” [4, с.35-36].

Якуб Колас, па словам Ю.Пшыркова, ўпершыню ў беларускай літаратуры паказаў працу як найвялікшую радасць і шчасце. У “Новай зямлі” ўслаўленне імкнення да волі і паэтызацыя працы складаюць пафас паэмы. Так, апісанне сенакоса не проста яркая замалёўка выяўлення волі і сілы дружнай грамады – гэта гімн працы, урачыстая песня ў гонар чалавека, здольнага ўсё здолець, усё перамагчы. “Новая зямля” дае надзвычайна многае для пазнання беларускага народа, таму што ў ёй ў сканцэнтраваным згустку пададзены тыя нормы і правілы, якіх прытрымліваліся і якімі кіраваліся беларусы ў сваім штодзённым жыцці, што ў рэшце рэшт давала магчымасць выжыць ім яук нацыі на працягу стагоддзяў жорсткага прымусу.

Юльян Сяргеевіч выказвае думку, з якой не могуць не згадзіцца чытачы разглядаемай паэмы:

“...”Новая зямля – гэта першы твор ў нашай паэзіі, у якім беларуская прырода паказана ва ўсёй яе велічнасці і красе, шматколернасці фарбаў і незвычайнай прыгажосці. Тут кожны малюнак пераліваецца толькі яму ўласцівымі колерамі і вызначаецца адметнасцю тонаў, важнасцю заключанай у ім думкі” [4, с.52].

Свой аналіз паэмы “Новая зямля” Пшыркоў заканчвае высновай, што філасофія вальналюбства, ўслаўлення барацьбы за свае ідэалы ўзвышае беларускага паэта. узнімае яго да ўзроўню мастака агульначалавечага значэння.

Паэму “Сымон-музыка” Юльян Сяргеевіч называе гімнам духоўнай велічы народа. Ён акцэнтуюе ўвагу чытачоў, што “Сымон-музыка” – гэта твор вялікіх гістарычных і філасофскіх абагульненняў. Апавяданне пра незвычайны дар беднага хлопчыка з’яўляецца палымным гімнам духоўнай велічы працоўных мас, якія праз стагоддзі прыгоннага рабства, адміністрацыйнага ўціску і нацыянальнага прыгнечання захавалі высокую чалавечую годнасць, здольнасць разумець мастацтва і чула адгукацца на чароўныя гукі музыкі.

З пункту погляду Пшыркова, Якуб Колас не толькі канстатуе жыццёвы факт, перадаючы бытаваўшае ў розных варыянтах на працягу доўгага часу паданне, а дае яму філасофскае тлумачэнне. Прычыну драмы таленавітага хлопчыка ён бачыць не ў прыватных асаблівасцях характараў яго бацькоў, а ў тых гістарычных умовах, у якіх спрадвеку жылі і зараз живуць людзі.

Сымон адносіцца да катэгорыі тых людзей вялікага інтэлекту і непахіснай сілы волі. якія ў маладосці прагнуць пазнаць праўду, каб потым усе жыццё самааддана ёй служыць; раскрыць таямніцы свету, каб перайначыць яго ў адпаведнасці са сваімі ідэаламі і ўяўленнямі; змагацца за шчасце ўсіх прыгнечаных, каб быць шчаслівым асабіста [4, с.110].

У раздзеле “Эпас рэвалюцыі”, назву якога Юльян Сяргеевіч даў усёй кнізе, ён робіць прынцыповую выснову:

“Барацьба героя трылогіі за асабістае шчасце і адначасова за шчасце прыгнечанага люду, вызначаючы эстэтычную сутнасць твора, складае разам з тым і яго глыбокі сацыяльна-палітычны сэнс. Беларускі раман узнік як мастацтва гераічнае. У дзейнасці Лабановіча ўвасоблены рэвалюцыйны пафас эпохі, думкі і мары перадавых грамадзян радзімы. Заслуга Я.Коласа ў тым, што ён першы ў беларускай літаратуры стварыў вобраз змагара за грамадскі прагрэс, вобраз напоўнены багатым унутраным зместам, паказаў чалавека вялікага таленту, здольнага радавацца і сумаваць, хвалявацца і быць спакойным, адчуваць хараство жыцця і роднай прыроды. ненавідзець пошласць і агіднасць” [4, с.229].

У 1982 годзе да стагоддзя з дня нараджэння Якуба Коласа ў выдавецтве “Навука і тэхніка” выйшла ў свет кніга Ю.С.Пшыркова. Летапісец свайго народа: Жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа”. Тым, хто не згодзен з аўтарам гэтых радкоў у вызначэнні Юльяна Сяргеевіча як “коласасазнаўца нумар адзін”, абавязкова раю пачытаць гэта выданне. У той час – 30 год назад – дадзеную кнігу, бадай, можна была вызначыць як апошняе дасягненне каласазнаўства. Некаторыя пісьменнікі нават называлі яе своеасаблівай энцыклапедыяй жыцця творчасці народнага паэта.

Але самога Пшыркова ўжо амаль два гады не было ў жывых. Яго не стала 23 снежня 1980 года.

У кнізе “Летапісец свайго народа” творчасць выдатнейшага паэта Беларусі разглядалася на фоне вялікіх гістарычных падзей XX стагоддзя, у непарыўнай сувязі з літаратурным працэсам братніх народаў. Яшчэ больш глыбока ў параўнанні з папярэднімі навуковымі працамі аналізаваліся

прызнаныя дасягненні нашай нацыянальнай літаратуры: паэмы “Новая зямля”, “Сымон-музыка”, трылогія “На ростанях”.

У раздзеле “Вытокі творчасці” знайшлі адлюстраванне дзяцінства Я.Коласа, яго вучоба ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі, яго праца вясковага настаўніка, першыя крокі ў літаратуру, удзел у падрыхтоўцы і правядзенні з’езда настаўнікаў Беларусі, зняволенне паэта ў Мінскім астразе, паэзія Я.Коласа пачатку XX стагоддзя, першыя крокі ў прозе.

”Самацветы беларускай мастацкай прозы” – гэта адзін з параграфу раздзела “Стварэнне эпасу”. Тут даецца арыгінальны аналіз зборніка “Казкі жыцця”

Раздзел “Водгулле векапомнага часу” уключаў паэзію аднаўлення, свет новых дзён, паэзію суровых ваенных гадоў, аналіз паэм “Рыбакова хата”, “На шляхах волі”, навукова-крытычных прац і публіцыстычных артыкулаў.

У Пшыркова былі ўсе падставы для заключнай высновы кнігі:

“Творчасць Якуба Коласа – адна з найярчэйшых старонак у гісторыі беларускай літаратуры і разам з Купалавай паэзіяй і драматургіяй з’яўляецца яе мастацкім дасягненнем...

Першая і галоўная заслуга Я.Коласа і Я.Купалы ў тым, што яны ўзбагацілі родную літаратуру высокамастацкімі творамі, у якіх адлюстравалі паўвякавую гісторыю беларускага народа, яго мужную і гераічную барацьбу за сваё вызваленне ў дакастрычніцкі час і супраць чужаземных захопнікаў у перыяд барацьбы грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў за пабудову сацыялістычнага грамадства.

Я.Колас значна пашырыў выяўленчыя магчымасці беларускай літаратуры. стварыў паэтычныя вобразы шырокіх абагульненняў. Міхал і Антось, музыка Сымон, Андрэй Лабановіч, дзед Талаш, Сцяпан Барута і іншыя ўвайшлі ў нашу свядомасць як жывыя сучаснікі і паплечнікі, значна пашырыўшы кола нашых жыццёвых уяўленняў. У сваіх творах вялікі паэт увасобіў важнейшыя рысы нацыянальнага характару беларускага народа. істотныя гістарычныя тэндэнцыі развіцця грамадства на пэўным яго этапе. У стварэнні характараў-тыпаў заключаецца адна з важнейшых заслуг пісьменніка” [5, с.365].

Юльян Сяргеевіч быў складальнікам альбома “Якуб Колас: Жыццё і творчасць”(1959).

Некаторыя чытачы малодшага пакалення могуць задаць пытанне:

“Дык што Пшыркоў усё жыццё займаўся толькі адным Якубам Коласам?”.

Не, гэта не так. Юльян Сяргеевіч даследаваў таксама літаратурнае жыццё 1920-х гадоў, станаўленне і шляхі развіцця беларускай савецкай прозы, творчасць Я.Купалы, У.Дубоўкі, К.Крапівы, М.Танка, І.Шамякіна, Я.Брыля, А.Макаёнка.

Ён быў аўтарам грунтоўнай працы “Беларуская савецкая проза (20-я – пачатак 30-х гг.” (1960), якая была прыхільна прынята грамадскасцю і за якую Ю.С.Пшыркову была прысуджана навуковая ступень доктара філалагічных навук.

Дадзеная кніга была прысвечана станаўленню мастацкай прозы ў беларускай літаратуры, літаратурнаму жыццю рэспублікі 1920-х гадоў, беларускаму апавяданню першага паслярэвалюцыйнага дзесяцігоддзя, узнікненню і развіццю такога жанра, як раман, аналізу аповесці Я. Коласа “На прасторах жыцця”, якую ён назваў аповесцю для юнацтва. Пшыркоў прыйшоў да выцснвы, што з’яўленне твораў Я. Коласа, Ц. Гартнага, П. Галавача, К. Чорнага, М. Лынькова, М. Зарэцкага і іншых пісьменнікаў, якія вырашалі хвалюючыя пытанні мінулага і сучаснага, сведчыла, што беларуская літаратура выйшла за межы нацыянальнага значэння, стала на шлях развіцця вялікіх літаратур.

Потым у сваёй аўтабіяграфіі ён напіша:

“Вывучэнне і супастаўленне фактаў, гутаркі са старэйшымі пісьменнікамі і, самае важнае, навуковы аналіз саміх мастацкіх твораў прывялі мяне да цвердага пераканання, што вульгарызатары знарок фальсіфікавалі літаратурны працэс і ўзвялі паклёп на лепшых пісьменнікаў таго часу, ілжывае абвінавачваючы іх у неіснуючых памылках” [1, с. 309].

Аб шырыні даляглядаў Юльяна Сяргеевіча сведчыць тое, што ён быў аўтарам працы “Уплыў творчасці А. С. Пушкіна на развіццё беларускай літаратуры”, “Тарас Шаўчэнка і беларуская літаратура”, “А. Е. Багдановіч” (Мінск, 1966), складальнікам альбома “Тарас Шаўчэнка і беларусы” (з І. Крэнь) (1964), сааўтарам такіх выданняў, як “Нарыс гісторыі беларускай савецкай літаратуры” (1954), “Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры (т. 1-2, 1968-1969), падручнікаў па беларускай літаратуры для сярэдняй школы.

За ўдзел у двухтомным даследаванні “Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры” і “Гісторыя беларускай савецкай літаратуры” (на рускай мове, 1977) у 1980 годзе ён стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі імя Якуба Коласа.

Ю. С. Пшыркоў ўнёс вялікі ўклад у развіццё тэксталогіі. Пад яго кіраўніцтвам былі апублікаваны зборы твораў Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, К. Чорнага, В. Дуніна-Марцынкевіча,

Пад рэдакцыяй Юльяна Сяргеевіча выйшлі ў свет “Беларуская літаратура XIX ст”

(1959) першы том трохтомнай “Анталогіі беларускай паэзіі” (1961), кнігі М. Мушынскага “Ад задумы да здзяйснення. Творчая гісторыя “Новай зямлі” і “Сымона-музыкі” (1965), А. Семяновіча “Беларуская савецкая драматургія: 1917-1932) (1968), Я. Купалы “Публіцыстыка”. (1972) і іншыя цікавыя і каштоўныя выданні.

Ю. С. Пшыркоў быў узнагароджаны ордэнамі Айчыннай вайны 2-й ступені, “Знак Пашыны” і многімі медалямі.

У 1969-1973 гадах аўтар гэтых радкоў, будучы аспірантам Інстытута гісторыі АН БССР, неаднаразова сустракаўся з Юльянам Сяргеевічам. Мяне ўразіла яго эрудыцыя, прастата, сціпласць, схільнасць да глыбокага аналізу літаратурных твораў. Але больш за ўсё ён гаварыў аб Якубе Коласе і яго творчасці. Памятаю, што Пшыркоў вельмі зацікавіўся маім

паведамленнем аб сяброўстве Якуба Коласа і акадэміка Уладзіміра Пічэты (у той час я пісаў кандыдацкую дысертцыю аб У.І.Пічэце).

Пасля смерці Ю.С.Пшыркова прайшло амаль 32 гады. За гэты час коласазнаўства значна ўзбагацілася, з’явіўся шэраг вельмі таленавітых даследчыкаў творчасці Я.Коласа. Але пераважная большасць навуковых прац Юльяна Сяргеевіча, яго творчая спадчына і па сённяшні дзень застаюцца актуальнымі, каштоўнымі і патрэбнымі нашай літаратуры, нашай культуры. Памяць аб гэтай вельмі таленавітай, неардынарнай асобе, якую, на мой погляд, правамерна лічылі “коласазнаўцам нумар адзін”, назаўсёды застанецца ў сэрцах беларускага народа.

1. Пра час і сябе. Мінск, 1966.
2. Беларускае замежжа. Белорусское зарубежье. Мінск, 2010.
3. Пшыркоў Ю.С. Трылогія Якуба Коласа “На ростанях”. Мінск, 1956.
4. Пшыркоў Ю.С. Эпас рэвалюцыі. Паэмы Я.Коласа “Новая зямля” і “Сымон-музыка”, трылогія “На ростанях”. Мінск, 1975.
5. Пшыркоў Ю.С. Летапісец свайго народа. Жыццёвы і творчы шлях Якуба Коласа. Мінск, 1982.

Эмануіл Рыгоравіч Іофе, прафесар БДПУ імя М.Танка,
доктар гістарычных навук.
220005, г.Мінск, пр.Незалежнасці, 39-90. Т.2-84-83-79.(х.) . . .